

HET MEMORIEBOEK VAN PASTOOR ROGER NOTTINGHAM VAN DE GENTSE SINT-NIKLAASPAROCHIE (1657-1690)

In dit nummer beginnen wij met de publicatie van een omvangrijk monnikenwerk dat uitgevoerd werd door ons lid Dr. Edgard Ossieur.

Het gaat om een stukje Gentse geschiedenis uit de 2e helft van de 17e eeuw. Bij het lezen ervan zullen slechts weinigen zich realiseren welke enorme arbeid het gevegd heeft om dit toegankelijk te maken voor de Gentenaars die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van hun stad, want... pastoor Nottingham schreef zijn memorieboek in het Latijn, en dan nog in het Latijn van de 17e eeuw. Begin dàt maar eens te vertalen! Gedurende meer dan 300 jaar werd er geen enkele amateur gevonden die dit werkje wilde opknappen, tot wanneer een koppige Gentenaar er zich gedurende verschillende jaren in vastbeet en die onmogelijke job tot een goed einde bracht.

Niemand zal het ons bijgevolg kwalijk nemen dat wij een grote kaars branden voor de heer Ossieur.

In het rijksarchief te Gent wordt een register bewaard¹ – ingebonden in perkament - waarin pastoor Roger Nottingham (Afb.1) geschreven heeft wat hij als pastoor van de Sint-Niklaasparochie het noteren waard vond vanaf zijn benoeming in 1656. Hij deed dit van folio 91ro tot 163ro, d. i. na de 75 folio's waarin zijn onderpastoor Jacob Pieron in 1681 de 'Status Animarum'² van de parochie neergepend had.

Roger Nottingham werd geboren te Dublin (Ierland) ca. 1624³. Hij verbleef al in onze contreien in 1640 en liet zich inschrijven in de Leuvense Alma Mater in de Pedagogie 'De Lelie' op 18 januari van dat jaar⁴.

Katholieke theologie studeren – a fortiori aan een katholieke universiteit – was in Ierland niet mogelijk. Reeds jaren vóór zijn geboorte immers was de Alma Mater te Dublin protestants geworden.

Roger Nottingham staat in de matrikels vermeld onder de rubriek 'divites' of rijken als Rogerius Nathingam. Hybernus (Ier). Minnorennis (minderjarig). Die minderjarigheid betekende o.a. dat iemand anders in zijn plaats de eed van trouw aan het katholieke geloof en aan de kerkelijke 'instituten' moest zweren en een anti-Lutherse verklaring afleggen.

De 'Lelie' was één van de vier pedagogieën – De Bucht, de Valk en het Varken waren de andere – van de faculteit van de Artes of Kunsten. De studenten liepen niet alleen college in hun pedagogie, de meesten logeerden er ook.

De leerstof bestond er uit de logica, de fysica en de metafysica, gespreid over twee jaar. Aan het einde ervan konden zij het diploma behalen van Magister Artium dat toegang gaf tot de zogenaamde hogere faculteiten van de Theolo-

gie, het Civiel en Kerkelijk Recht en de Medicijnen.

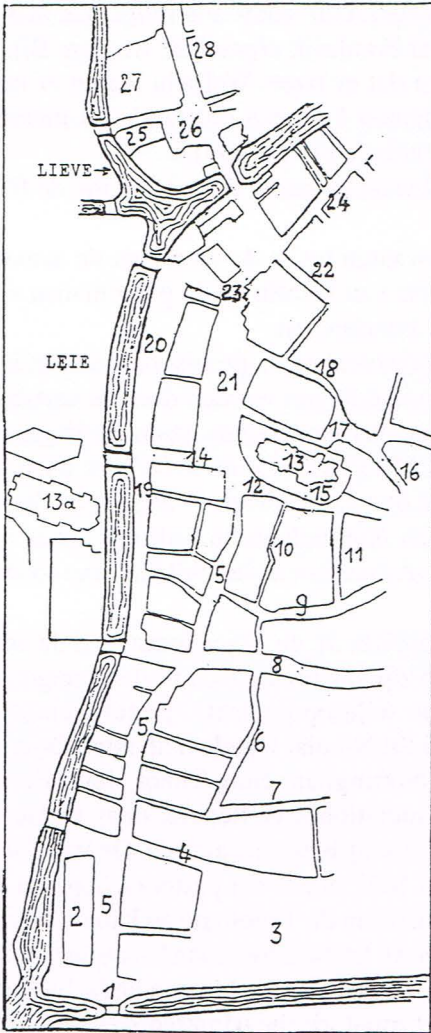
Al wie in het christelijke Westen met universitaire studies begon passeerde obligaat langs de faculteit van de Artes alvorens in de richting van zijn keuze verder te kunnen studeren.

Roger Nottingham werd er Magister Artium⁵ en volgens zijn eigen getuigenis ook baccalaureus formatus in de Theologie⁶. Het baccalaureaat kende toen drie graden: baccalaureus cursor of biblicus, sententiarius en formatus. Vanaf 1600 bedroeg de studieduur daarvan drie jaar⁷.

Afb. 1. O.L.Vrouw der Gewillige Slaven schenkt de boeien aan pastoor Nottingham. Tweede helft 17de eeuw. Doek 268 x 187 cm in de Sint-Niklaaskerk. (Foto Provinciebestuur Oost-Vlaanderen)

Op 3 augustus 1650 werd hij onderpastoor op de Sint-Niklaasparochie waar Georges Baronage (Bornaige) pastoor was. Zes jaar later – op 22 december 1656 - werd hij er pastoor ‘de jure ordinario’ wat betekent dat hij rechtstreeks door de ‘ordinarius’ (hier de bisschop) werd benoemd en niet na een concursus. Dit gebeurde dikwijls als de pastoor wegviel door promotie of door ontslag. Dit laatste was hier het geval. De pastorie was vrijgekomen ‘per resignationem R. D. Georgii de Bornaige’. Was de pastorie vacant geworden door het overlijden van de pastoor dan zou de procedure er anders uitgezien hebben doordat de Sint-Niklaaskerk een ‘patronus’ had in de persoon van de abt van de Sint-Pietersabdij. Die had immers, gebruik makend van zijn ‘jus patronatus’ het recht een kandidaat-pastoor aan de bisschop voor te dragen. Hij moest wél – en dit sedert het Concilie van Trente - iemand kiezen uit de beste drie die aan de daarvoor ingerichte concursus hadden deelgenomen.⁸ Daags na zijn benoeming tot pastoor werd hij ook nog kanunnik van het Sint-Veerlekapittel. Dit kapittel dat zich op 28 juni 1614 in de Sint-Niklaaskerk geïnstalleerd had was een slachtoffer van de godsdiensttroebelen van het einde van de 16e eeuw. Het was toen geïnstalleerd in de Sint-Veerlekerk (aan het huidige plein van die naam) die tijdens het Calvinistisch bewind met de grond gelijk gemaakt werd (Afb. 2). Aan de heropbouw (in 1586) werd wel begonnen maar tot veel meer dan een kapel, een kapittel onwaardig en voor godsdienstige plechtigheden ongeschikt, kwam het niet. Het kapittel beschikte immers niet over de nodige middelen om er een volwaardige kerk van te maken en kon er ook geen van de kleine parochiegemeenschap verwachten die slechts uit de bewoners van een zestig-tal huizen bestond. Een translatie naar een andere kerk drong zich op en die andere kerk werd de Sint-Niklaaskerk wat de aartshertogen bij patentbrief van 20 juni 1614 ‘par grâçe espéciale’ toestonden. In die patentbrief stond wel dat de heropgebouwde ‘kerk’ van 1586 moest blijven bestaan als kapel. Daarenboven moest het kapittel als erkenning van de gunst van translatie aan de abt van Sint-Pieters als patronus van Sint-Niklaas op het feest van Sint-Pieter en Paulus tijdens de hoogmis in de abdijkerk een kaars van één pond en een zilveren munt offeren. Zij moesten ook op hun kosten 12 stallen laten maken in het koor van de kerk om te voorzien in een zitplaats voor de mogelijks 12 kanunniken (er waren immers 12 prebenden). Het kapittel bestond uit een proost als hoogste dignitaris, een deken, een kanunnik-pastoor en een aantal kanunniken. Het lijkt logisch dat Nottingham als pastoor van de geünieerde Sint-Veerle en Sint-Niklaasparochies zitting had in het kapittel dat in **zijn** kerk huisde⁹. Zo komt het dat hij het in zijn memorieboek dikwijls heeft over de proost, de deken en de kanunniken ‘van onze kerk’ waar hij voluit had moeten schrijven : de proost, de deken en de kanunniken van het Sint-Veerlekapittel in onze kerk ondergebracht. Als parochiekerk had Sint-Niklaas natuurlijk geen enkele van deze dignitarissen.

- Bennesteeg..... 9
- Cataloniëstraat..... 12
- Donkersteeg..... 18
- Geeststraat, Heilige... 11
- Geldmunt..... 28
- Gravensteen..... 27
- Hoogpoort..... 22
- Kerkhof..... 15
- Ketelpoort..... 1
- Klooster Recollecten.. 2
- Korenlei (nu Graslei). 20
- Korenmarkt..... 21
- Kortrijkstraat (korte
Ridderstraat..... 16
- Kouter..... 3
- Mere, Korte..... 6
- Mere, Lange..... 7
- Munt, Korte..... 23
- Munt, Lange..... 24
- Predikherenlei..... 19
- Sint-Niklaaskerk..... 13
- Sint-Michielskerk..... 13a
- Sint-Veerleplein..... 26
- Steeg (steke), kromme.. 10
- Sterrestraat..... 14
- Te Putte..... 17
- Veldstraat..... 5
- Voldersstraat..... 8
- Wenemaerhospitaal.... 25
- Zonnestraat..... 4

Afb. 2. Fragment van de plattegrond van Gent nagetekend naar H. van Werveke. De Gentse Sint-Niklaasparochie in 1681, in H.M.G.O.G. D1.9 (1955) & Des Marez. Etude sur la propriété foncière dans les villes du moyen-âge. Gent, Parijs 1898.

Hij woonde – althans in 1681 toen de Status Animarum opgemaakt werd - in de Cataloniëstraat samen met zijn zuster Anabella, als ‘religiosa’ in die staat beschreven, en een dienstmeid¹⁰. Hij overleed op Kerstdag 1691 na een ziekte van verschillende weken. Vanaf 18 november immers werden met zijn instemming de huwelijken ingezegend door onderpastoor Joannes Cousijn.

Bij testament stichtte hij enkele studiebeurzen die zoals alle religieuze instellingen na de annexatie van ons land door Frankrijk afgeschaft werden. Bij de heroprichting op 31 januari 1821 waren dat er twee. Wellicht waren er oorspronkelijk meer want zonder kleerscheuren kwamen die fundaties meestal niet uit de stormvloed van de Franse Revolutie te voorschijn.

De studies die daarvoor in aanmerking kwamen waren de humaniora, de filosofie en de theologie.

De beneficiarissen waren zijn bloedverwanten tot in de vierde en de aanverwanten tot in de derde graad, de inwoners van Dublin en de parochianen van Sint-Niklaas met voorkeurrecht voor de koorknappen.

De begevers van die fundatie waren de president en de provisoren van het Iers college te Leuven. De Ieren moesten voorgedragen worden door de aartsbischop van Dublin en door de dichtste bloedverwant met de naam Nottingham. Het inkomen van die fundatie bedroeg 1525,16 frank in 1870,¹¹ en daarvan waren 560 frank bestemd voor ieder van de twee beurzen. Vandaag de dag is ze opgegaan in de Verenigde Stichtingen Nottingham en Sullivan. Voor het studiejaar 1993-94 bij voorbeeld stonden zes beurzen ter beschikking van 45.000 frank elk¹².

Pastoor Nottingham schreef in het Latijn (Afb. 3), de officiële taal van de kerk in die tijd en ook lang daarna nog. Ik heb zijn document naar best vermogen in het Nederlands hertaald. Het draagt de wijldropige titel: 'Beneficentia et Liberalitas exhibita Ecclesiae parochiali Sti Nicolai Gandavi ab anno Domini 1657° pastore existente Dno Rogerio Nottingham Stae Theol. Bac. Form. ejusdem Ecclesiae canonico. Similiter mutationes et Reparationes factae in eodem', wat betekent: Mildheid en Gulheid betoond aan de Gentse Sint-Niklaaskerk vanaf het jaar Onzes Heren 1657 onder het pastoraat van D. Rogerius Nottingham baccalaureus formatus in de Theologie en kanunnik van dezelfde kerk. Insgelijks de veranderingen en herstellingen aan haar uitgevoerd. Het illustreert de grote offervaardigheid die de leidende klassen en de burgerij bezielde in de landen waar de contrareformatische triomferende kerk zich kon ontplooiën¹³. Het is bekend dat ook de gilden, de ambachten en de broederschappen zich op dat vlak niet onbetuigd lieten maar dat komt in het memorieboek minder tot uiting. Het is ook een illustratie van de onmogelijke cohabitatie van het kapittel van Sint-Veerle met de parochiegeestelijkheid van Sint-Niklaas, wat tot eindeloze geschillen aanleiding gaf waarvan velen in de Raad van Vlaanderen hun beslag kregen. Het past hier wellicht een parenthesis daarover te openen. De Raad van Vlaanderen was het hoogste gerechtsorgaan van het graafschap en zetelde toen te Gent sedert 1498 en bleef aldaar - met een kleine onderbreking van 1580 tot 1585 tijdens de Calvinistische Republiek - tot in 1795 toen alle instellingen van het Ancien Regime weggevaagd werden. De zittende magistratuur bestond er uit de president en 12 raadsheren die zetelden

Nota quod die ij. Octobris Anni 1676. Dom.
 wlla N. Hibernæ Regina in Maion Reggina
 gio, testamento legaverit in honorem. Venerabilis
 Lis Sacramenti pro consecratione novi Tabernacu
 li summam quinquaginta florinos, presentibus
 Barbara van Dalw et Magdalena de Cluck,
 in adibus Pastoris s. Nicolai. Ita testor lan
 zo. Decembri 1676.
 R. Nottingham Pastor s. N.

Afb. 3. Handschrift van pastoor R. Nottingham.

in twee kamers, de eerste voorgezeten door de president zelf en de tweede door de ouderdomsdeken van de raadsheren. In civiele zaken zetelden minstens vijf raadsheren en in penale minstens zeven. Zij namen hun beslissingen bij meerderheid van stemmen en de stukken werden uiteraard opgesteld in de officiële taal van de Raad die het Vlaams was zelfs als allebei de partijen uit Franssprekenden bestonden. Zij waren onafzetbaar en werden bij hun benoeming automatisch in de adelstand opgenomen; de raadsheren alleen ten persoonlijke titel. Het moesten Vlamingen zijn d. w. z. geboren in het graafschap Vlaanderen, van katholieke geloofsbelijdenis en minstens licentiaat in de rechten. Het Openbaar Ministerie bestond uit de procureur-generaal, zijn substituuat en de advocaat-fiscaal. Zij stonden in voor de verdediging van de belangen van de vorst, het land en de gemeenschap. Tot de bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen behoorden alle gevallen waarin de persoon van de vorst, zijn domein en soevereine rechten betrokken waren en alles waarin hij een factor zag om zijn macht uit te breiden. Zij was ook een beroepshof tegen vonnissen van alle andere rechtbanken in het graafschap. En tenslotte kon tegen een vonnis van de Raad van Vlaanderen beroep aangetekend worden bij de Grote Raad van Mechelen.¹⁴

Begrafenissen zijn een item waarover Nottingham het dikwijls heeft. Die 'begravynghen' bestonden uit de teraardebestelling – in de parochieregisters dikwijls als 'sincking' of 'is ghesouncken' vermeld – en de uitvaart. Dat konden gescheiden plechtigheden zijn, de teraardebestelling gebeurde in de over-

grote meerderheid van de gevallen op de dag na het overlijden en de uitvaart kon dagen, zelfs weken en maanden nadien gebeuren, zoals na het overlijden van kapelaan De Cnoop (volgnr. 361) en advocaat Vaentkens (volgnr. 141). De plaats van de teraardebestelling was het kerkhof, in een massagraf voor de minder begoeden, en binnen in de kerk voor wie het kon betalen. Dit laatste gebeurde dan zo dicht mogelijk bij het heiligdom. De kerngedachte daarbij was dat hoe dichter de lichamen van de afgestorvenen bij hèt (eventueel een) altaar lagen hoe meer hun zielen deel hadden aan de gebeden en offergaven van de kerkgemeenschap. In de 15e en vooral in de 16e eeuw kwam onder invloed van de contrareformatie een meer spirituele evolutie op gang waardoor de plaats van de teraardebestelling aan belang ging inboeten. In de Sint-Niklaasparochie is daar echter niet veel van te merken. Het lijk zelf werd de kerk binnengebracht in een lijkwade gewikkeld of liggend in een kist zonder deksel¹⁵. Dat de lijk-kist wèl gesloten was in de uitvaart van bisschop Grobbendonck vermeldt Nottingham uitdrukkelijk (volgnr. 279).

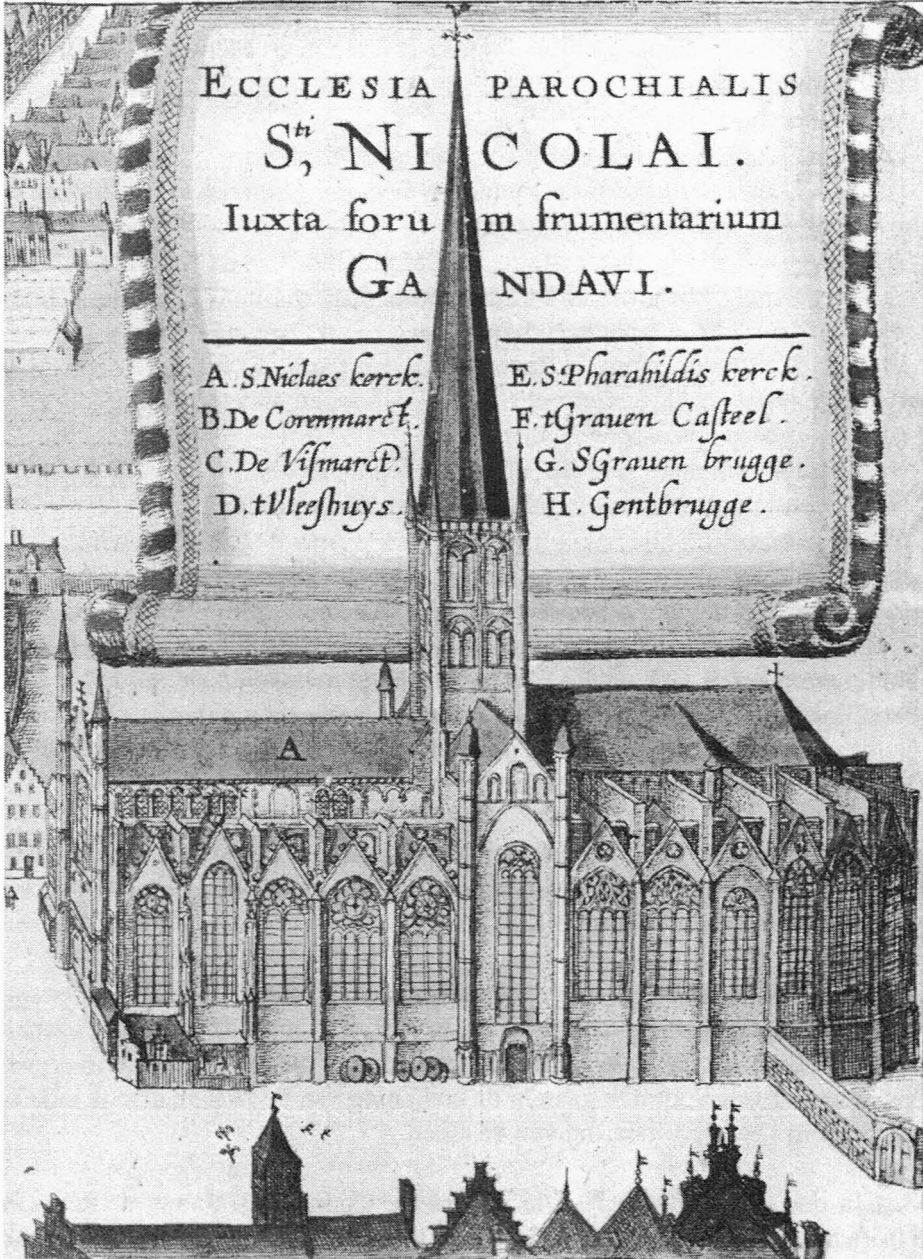
Verder heeft Nottingham het dikwijls over vrome schenkingen en over legaten. Een en ander hangt samen met de visie van zijn tijdgenoten over de dood. In de 17e eeuw was de dood nog een aangelegenheid die de stervende betrof en hem alleen. Zijn laatste wilsbeschikkingen, bij testament vastgelegd, waren dan ook de uitdrukking van zijn diepste gevoelens, van zijn gehechtheid aan zijn geloof, aan God en aan de mensen die hem lief waren. Zeer belangrijk voor hem was wat met zijn dood lichaam (begrafenis en uitvaart) en wat voor zijn zieleheil moest gebeuren (fundatie van missen en jaargetijden, vrome schenkingen, schenkingen aan de armendis en rechtstreekse hulp aan de noodlijdenden in de vorm van aalmoezen en / of broden). Op de tweede plaats kwam wat met zijn fortuin moest gebeuren. Het is pas in de tweede helft van de 18e eeuw dat dit laatste het voornaamste begon te worden¹⁶.

Het blijkt duidelijk uit de tekst her en der en uit foute data dat pastoor Nottingham zijn notities niet op het ogenblik van de gebeurtenissen in zijn memorieboek heeft neergepend. Aansluitend op de 'Status Animarum' van 1681 heeft hij dit na die datum gedaan. De volgnummers (waarvan ik gemakshalve alle notities voorzien heb met de datum van de gebeurtenis als criterium) 22, 85, 108, 113, 125, 135bis, 142, 234, 387 zijn daar o. a. een illustratie van. Hij noemt zichzelf daarin steeds 'de pastoor van deze kerk' (pastor huius ecclesiae) op enkele uitzonderingen na waar hij de ik-vorm gebruikt (volgnr. 82, 88, 95, 123, 135, 359).

De betiteling die Nottingham al of niet afgekort gebruikt en de woorden en afkortingen die ikzelf voor de uniformiteit gebruik zijn de volgende:

-armendis = i. p. v. Mensa Spiritus sancti (H. Geesttafel) en Mensa Pauperum (Armentafel).

-Ampl. D. = Amplissimus Dominus = Zeer Doorluchtige Heer, in de epigrafie

Afb. 4. De Sint-Niklaaskerk (vanuit het zuiden gezien) volgens de gravure in 'Flandria Illustrata' van A. Sanderus. Deel I. Keulen 1641.

gebruikt voor priesters bekleed met een Romeinse waardigheid zoals prelaten en protonotarii.

-C. D. = Consultissimus Dominus = zeer ervaren heer. Meestal voor juristen gebruikt in de epigrafie.

-D. = Dominus = Heer.

-Da(e). = Domina(e) = benaming van voorname dame(s).

-Dla(e). = Domicella(e) = (Juffrouw(en)) = Benaming van een voorname ongehuwde of gehuwde vrouw of vrouwen.

-dismeester = i. p. v. meester van de H. Geesttafel of van de Armentafel.

-Er. D. of Exp. D. = Eruditissimus Dominus of Expertissimus Dominus = Zeer geleerde Heer, iemand met een doctorsgraad (in de epigrafie).

-Ill. & R. D. = Illustrissimus et Reverendissimus Dominus = Zeer doorluchtige en Zeer Eerwaarde Heer. Gebruikt voor bisschoppen in de epigrafie.

-g. d(s). = geestelijke dochter(s).

-N. = door Nottingham gebruikt in de betekenis van n.n.

-N. D. = Nobilis Dominus of Domina = Edele Heer of Dame.

-N. Dla. = Nobilis Domicella = ongehuwde of gehuwde dame van adel.

-R. adm. D. = Reverendus admodum Dominus = Zeer Eerwaarde Heer. Gebruikt voor een dignitaris van een kapittel (in de epigrafie).

-R. D. = Reverendus Dominus = Eerwaarde Heer, gebruikt voor een priester. Nottingham houdt zich echter niet strikt aan de regels van de epigrafie. Zijn betiteling kan dan ook niet altijd als referentie gebruikt worden.

Geldsommen drukt hij meestal uit in pond groten Vlaams en af en toe in florijn. Voor de uniformiteit heb ik alles in florijn omgezet¹⁷.

1. - Op 18 januari 1657 werd R. D. Joannes Bapt. Jansen onderpastoor van onze parochie op aanbeveling van Ill. bisschop Triest. Hij had dezelfde functie waargenomen in Sint-Martinus.

2. - Op 12 februari 1657 werden alle oude koffers, banken en andere zaken die de kerk ontsierden openbaar verkocht. In diezelfde maand februari schonken Maria en Susanna Geslings, g. ds. aan de kerk een nieuwe lantaren om ermee het Allerheiligste vooraf te gaan in de bediening van de zieken, alsook enkele ellen zoom voor de versiering van de alben.

3. - In mei 1657 schonk N. Dla. Maria De Coninck, g. d. aan de kerk 36 purificatoria voor de kelken en 2 corporalia voor de cibories. Zij schonk ook een voldoende hoeveelheid olijfolie om de godslamp een jaar lang te laten branden. Zo hing er vanaf 30 mei vóór het Allerheiligste een fatsoenlijker licht dan voorheen. Na verloop van dit jaar hernieuwde zij echter die schenking niet.

- Purificatoria zijn rechthoekige linnen doekjes die in drieën geplooid worden in de lengterichting. Zo kunnen zij de kom van de kelk bedekken en aan weerszijden neerhangen tot halfweg de hoogte van de kelk. Zij dienen om de kelk te reinigen en de vingers en de mond van de priester af te veegen. Een corporalium is een altaardoek waarop het altaarsacrament moet rusten¹⁸.

Geestelijke dochters, geestelijke maagden, devotae of devotarissen - in de volksmond kwezels genoemd - kwamen in de 17de eeuw in heel het katholieke West-Europa voor. In de Zuidelijke Nederlanden was dit vooral het geval in Vlaanderen en in Brabant en zowel in de dorpen als in de steden. Het waren ongehuwde vrouwen of weduwen die zich voorgenomen hadden tijdelijk of definitief in zuiverheid te leven, zelfheiliging na te streven en zich op caritatieve werken toe te leggen in de wereld. Zij legden geen gelofte van armoede af. De vermogenden onder hen gebruikten hun bezit om het apostolaat van de contra-reformatorische kerk te steunen en er deel aan te nemen en de minder begoeden steunden de parochiegeestelijkheid met hand- en spandiensten. Zij volgden geen eigen regel en droegen geen habijt zoals de begijnen. In de Sint-Niklaasparochie inclusief de kleine geannexeerde Sint-Veerleparochie leefden ze – althans in 1681 - als enkeling in een familie, al of niet verwant ermee maar ook wel met zijn tweeën of zijn drieën zonder een echte gemeenschap te vormen. Onderpastoor Pieron telde er 45 op 4001 parochianen of 1,1%. In dit laatste getal heb ik 119 bewoners niet opgenomen omdat ze niet tot de parochiegemeenschap kunnen gerekend worden. Het zijn 29 gevangenen van het Chastelet op de Korenmarkt, 24 dito in het Gravensteen, 60 bewoners van het Recollectenklooster en 6 soldaten zonder vaste woonplaats.¹⁹ Echte gemeenschappen van geestelijke dochters – en dus duurzamer van aard - ontstonden in de 17de eeuw eveneens zoals de spinessen te Gent (gesticht in 1678). Als religieuzen werden ze echter niet beschouwd. Ze onderhielden immers de clausuur niet en legden geen plechtige geloften af.

4. - Op 28 mei 1657 omstreeks één uur in de namiddag stierf Ill. & R. D. Antonius Triest, bisschop van Gent. Hij werd begraven de 30e in Sint-Baafs. Zijn nagedachtenis weze gezegend. Hij was het prototype van de ware vader, de beste herder en de allerwaakzaamste bisschop.

- *Bisschop Antonius Triest stierf op tachtigjarige leeftijd na een uitermate actief episcopaat van ruim 35 jaar. Hij is niet alleen de belangrijkste Gentse bisschop, maar gewoon de belangrijkste van alle bisschoppen van de Mechelse kerkprovincie van vóór 1800, de aartsbisschoppen buiten beschouwing gelaten. Zijn invloed reikte tot ver buiten de grenzen van zijn bisdom en bleef duren na zijn dood. Die grote invloed op zijn omgeving en op zijn tijd had hij te danken aan zijn voorname afkomst, een meer dan gewone intelligentie, een soliede mensenkennis, een goede gezondheid, een rijk vermogen, een lang le-*

ven en bovenal een onwankelbaar geloof in het ideaal dat zijn gehele leven beheerst had en de bron was van zijn energie en volharding²⁰.

5. - Op 9 juli 1657 bracht de pastoor een bezoek aan de zieke ketter Clayssens. Hij liet zich bijstaan door de onderbaljuw en de seculiere arm van de wet omwille van het verzet van zijn echtgenote en kinderen.

In de Status Animarum staat hij vermeld als Jacobus Claessens met zijn vrouw Anna Versluys.

6. - Op 6 augustus 1657 is Er. D. Georgius Baronage gestorven om kwart vóór twaalf 's nachts. Hij was eertijds pastoor van deze kerk en nadien proost (van het Sint-Veerlekapittel). Hij werd begraven de 9e In het koor in het graf van zijn voorouders,

onder een zerk in witte marmer waarin zijn wapens gebeiteld waren. Hij was licentiaat in de theologie, pastoor van Sint-Niklaas gedurende 33 jaar en proost van het kapittel gedurende 7 maand. Hij was 60 jaar oud toen hij stierf¹.

7. - Op 17 oktober 1657 werd Joannes La Chapelle begraven. Hij was zeefmaker op de korenmarkt. Hij legateerde aan de armendis 100 florijn met de verplichting van een gelezen jaargetijde ter lafenis van zijn ziel. Die som werd overgemaakt aan Joos Goethals, ontvanger van de kerk.

De dismeesters beheerden de instelling - armendis of H. Geesttafel genoemd - die zich met de zorg voor noodlijdenden van de parochie bezighield. Om tegemoet te komen aan de ongelijke verdeling tussen inkomsten en uitgaven van de verschillende parochies had de magistraat in 1535 in uitvoering van een ordonnantie van Keizer Karel een Armenkamer opgericht. Die fungeerde als een centraal en overkoepelend steunfonds dat de werking en de inkomsten van de parochiale armendissen controleerde en het beheer waarnam van de armen-scholen en weeshuizen ²². De liefdadige schenkingen werden meestal aan de armendis van de eigen parochie gedaan. Soms aan de armenkamer (volgnsr 142 en 376)

7bis. - 24 december 1657. Op de vooravond van Christus' geboorte werd de grote stadsklok gegoten. Bij gebrek aan voldoende specie aanvaardde de magistraat een hoeveelheid metaal van een gebarsten klok van onze kerk.

8. - Op 22 januari 1658 begon de pastoor – op bede van de kerkmeesters - gemakshalve en tot groot voordeel van de kerk de wijn te leveren aan de prijs die hijzelf in de wijnkelders betaalde. Die wijn werd zowel voor de goddelijke diensten als voor de communie gebruikt.

- Hier werd vermoedelijk een scheef gegroeide situatie rechtgezet. De pastoor was blijkbaar tot dan toe opgetreden als tussenpersoon die zijn winst nam. Uit

Nottinghams notitie ... 'de wijn... voor de communie gebruikt...' mag men niet besluiten dat de communie onder de twee gedaanten aan de gelovigen uitgereikt werd. Sedert de 13e eeuw werd dit in de Rooms-Katholieke Kerk niet meer gedaan en het Concilie van Trente bevestigde dit gebruik. De communie waarvan sprake was die van de celebranten en misschien ook die van clerici of kanunniken die zelf geen mis celebreeerden.

9. - 21 februari 1658. In de kapel van de H. Maagd Maria werden twee gewone vensters gestoken aan weerszijden van het altaar met de bedoeling de licht-inval te vergroten en het uitzicht van de kerk te verbeteren. Dit gebeurde op kosten van Da. Maria Beerleer, g. d., zonder enige tussenkomst van de kerk.

10. - Op 13 april 1658 schonk Maria Beerleer een nieuw antependium met goud- en zilverdraad doorweven voor het kleine altaar van de H. Maagd, dat op de tweede zondag van iedere maand en op haar feestdagen in het koor pleegt te staan.

- Een antependium is het voorhangsel van een altaartafel. Het kan van hout zijn, van kostbaar metaal of van textiel al of niet versierd.

11. - 15 april 1658. Om de kerk te verfraaien werden de panelen aan weerszijden van het hoogaltaar beschilderd. Dit gebeurde op kosten van D. Aegidius Billiet. Aan een zuidelijk portaal werden achttien beelden van Christus met de apostelen in het Hofken (*van Olijven*) geplaatst. Aan de kerk kostte dit niets.

- Die beeldengroep die verdwenen is, stond vermoedelijk niet aan het portaal van de zuidelijke transeptarm maar aan het dichtgemetselde portaal van de Sint-Michielskapel (kapel IV op afb. 5)²³. Anderzijds stond op die plaats vóór 1641 blijkbaar iets gelijkaardigs dat al verdwenen was toen Nottingham pastoor werd (afb. 4).

12. - (f° 92) Op 19 april 1658 schonk de weduwe van D. Lettaert een uitzonderlijk mooie albe onderaan voorzien van vier rijen kantwerk en een overeenkomstige amict en singel voor uitsluitend gebruik door de pastoor en zijn opvolgers. Voor de kerk bracht dit geen verplichtingen mee.

- Een amict is een rechthoekig linnen doek met een lengte van 80 à 90 cm en een breedte van 60 à 70 cm. Aan ieder uiteinde van een van de lange zijden is een lint van minstens een meter genaaid. Hij wordt op de schouders gelegd; de linten worden op de borst gekruist, daarna op de rug en tenslotte aan de voorzijde van het lichaam geknoopt. In het midden is een kruis geborduurd. Tot in de 18e eeuw werd hij met borduurwerk versierd. Hier was dit waarschijnlijk ook het geval aangezien Nottingham schrijft dat ze 'conforme' waren met de alben.

13. - Op 16 mei 1658 is Da. Anna Heyse, g. d. gestorven. Ter lafenis van haar ziel legateerde zij aan onze kerk aan jaarlijkse renten een bedrag van 1.000 florijn en schonk eenmalig een even grote som om de geplande aankoop van klokken, een nieuw hoogaltaar in marmer en een nieuw doksaal te bekostigen. Uit dankbaarheid zorgden pastoor en kerkmeesters voor drie missen per week een geheel jaar lang en een gezongen jaargetijde met de bedeling van een zak brood. Die verbintenis komt voor op de epitaaf ter harer eeuwige nagedachtenis opgericht aan de kapel van de Naam Jezus, aan de zijkant van het tabernakel van het Allerheiligste Sacrament.

14. - Haar nicht D^{la}. Livina De Blijck, eveneens g. d., heeft gelijkaardig gehandeld toen zij in maart 1657 stierf. Zij legateerde aan de kerk een jaarrente van 72 florijn. Zij is op dezelfde plaats begraven.

In het jaar 1656 (sic) schonken de gezusters D^{lae}. Adriana, Isabella en Anna De Blijck, g. ds., aan de kerk een prachtig zilveren kruis om enkel en alleen gedragen te worden in bidprocessies en plechtige uitvaarten van die dames wier namen op de rug ervan geschreven zijn.

15. - Op 8 juni 1658 is Maria Geslings, g. d., gestorven. Zij legateerde aan de kerk 50 florijn. Die som werd gebruikt voor de decoratie van de kapel van Sint-Paulus' Beking. Daar tegenover werd zij begraven in het graf van haar voorouders. Haar zuster Susanna schonk haar nieuw baarkleed die men pelle noemt aan de kerk. Het dient voor de begrafenis van maagden.

-Waar die kapel lag is niet duidelijk. Het kruis waarvan sprake is verdwenen²⁴ .

16. - (F^o 93) Op 13 juni 1658 sloten de pastoor en de kerkmeesters een overeenkomst met metselaar Petrus Van de Walle om voor 500 florijn een gewelf te bouwen onderaan de toren met de bedoeling die te consolideren. Op 1 juli begon hij met het aanbrengen van het nodige timmerwerk en op 8 juli met de bouw van het eigenlijke gewelf. Het werk was voltooid op 3 augustus.

- Pieter Van de Walle ontving op 6 juli 120 florijn uit de handen van Joos Goethals ontvanger van de kerk als 'eerste payment van het vauteren van een vaute onder den turre van Ste Neclaeys kercke'. Hij ontving hetzelfde op 13 juli en 3 augustus en uiteindelijk op 10 augustus de laatste 122 florijn. Door de constructie van dit gewelf hield de lantarentoren op een lantaren (een lichtbron) te zijn. De kostprijs bedroeg dus 482 gulden en geen 500 zoals Nottingham beweert.²⁵

17. - Op 12 juli 1658 zijn de drie nieuwe klokken in onze kerk aangekomen en aan de pastoor en de kerkmeesters overgedragen. Ze werden gegoten door

meester Petrus Hemony afkomstig uit Lotharingen. De grootste weegt 5.440 pond (2360 kg.), de middelste 3.803 (1650 kg.) en de kleinste 3.783 (1641 kg.)²⁶. Ze werden naar de kerk geslept door de leerlingen van het college van de paters jezuieten. Op 25 juli werden ze plechtig gewijd door R. D. Amandus Hovelings abt van Sint-Pieters 'neffens' Gent, patronus van onze kerk. De peter van de grootste klok is de Gentse stadsmagistraat en de meter N. D. de echtgenote van hoogbaljuw D. De Mulebeke. De peter van de middelste is N. D. Nicolaus Sersanders, schepen van de Keure en de meter N. D. Van Maldeghem, echtgenote van D. De Maldeghem. De peter van de kleinste is Abraham Hoobroucke en de meters Dae. Schone senior, Coornaert en Anna Baro-nage.

Deze drie klokken konden gegoten worden dank zij de vrijgevigheid van de pastoor, de kerkmeesters en de parochianen. De heren van het Sint-Veerlekapittel droegen daar niets toe bij. Die klokken kostten zowel voor het gieten als voor de specie die in Brugge, in Gent en elders aangeschaft werd... (*som niet ingevuld*).

Het voorbereidend werk begon op 5 mei, ze werden gegoten op 7 juni, opgehangen in de toren op 20 augustus, proefgeluid de 28e op het feest van Augustinus, kerkvader, en voor het eerst geluid op 29 augustus 1658 voor de plechtige uitvaart van C. D. Symphorianus Werdegans, licentiaat in één van de rechten. Hij is begraven in de kapel van Sint-Niklaas.

- *Pieter Hemony en zijn oudere broer François zijn de belangrijkste Nederlandse klokkengieters van de 17e eeuw. Ze werden geboren te Levécourt (Dep-art. Haute Marne) respectievelijk in 1619 en 1609 en stierven te Amsterdam, de oudste in 1667 en de jongste in 1680. Zij vestigden zich ca. 1642 in Zutphen (Nederland). In 1657 ging François naar Amsterdam. Pieter kwam naar Gent waar hij als poorter aanvaard werd op 6 april 1660 wat betekent dat hij toen al minstens één jaar en één dag in de stad moet verbleven hebben. In 1664 ging hij terug naar Amsterdam bij zijn broer.*²⁷

*De drie klokken heetten Nicolaus, Maria en Anna. Tijdens de Franse overheersing werden zij (In 1797) door de pastoor verborgen maar in 1799 door de Fransen opgedolven en verkocht.*²⁸

*Amandus Hovelinck, afkomstig uit Oudenaarde werd tot abt van de Sint-Pietersabdij benoemd op 21 december 1654 en gewijd op 14 mei 1656. Hij stierf op 13 augustus 1679*²⁹. *De Sint-Nilkaaskapel is kapel VI op afb. 5.*

18. - Op 27 juli 1658 werd een marmeren graflegging Christi geplaatst in de kapel van de Heilige Drievuldigheid, nu kapel van het H. Kruis. Onze parochiaan D. Theodorus Van den Meersche betaalde er 108 florijn voor. Zijn dochter D. Margareta Van den Meersche, g. d. liet de kapel witten en decoreren op haar kosten. Zij draagt er zorg voor sedert het einde van november van dit jaar.

- Deze kapel lag in de zuidelijke transeptarm (kapel VIII op afb. 5).
Theodorus Van den Meersche, koopman in de Lange Munt had bij zijn echtgenote Joanna Van Deijnse drie zonen en een dochter Margaretha die ongehuwd bleef en overleed op 4 juni 1693. Een van die zonen, Joannes Bapt. werd kapucijn onder de kloosternaam Joannes Evangelista en stierf te Gent op 67 jarige leeftijd († 31 juli 1698³⁰); een andere zoon, Franciscus Aloijsius, werd raadsheer³¹ en later voorzitter van de Raad van Vlaanderen. Twee van diens zonen, Jan Baptiste Ignace (+1747) en Alexander Augustijn verbouwden het herenhuis Van den Meersche in de Nederpolder tot het prestigieuze 'hotel de maître' dat nu het moederklooster is van de zusters van de Kindsheid Jesu.³²

19. - In augustus van dit jaar ontstond een meningsverschil tussen de pastoor en enkele kerkmeesters betreffende twee altaren die de pastoor op bevel van de vicarissen-generaal – sede vacante – moest laten afbreken. Het ging om het altaar van het Heilig Kruis en dit van de Verrijzenis en ze stonden in het midden van de kerk. Op 14 september compareerden de pastoor en de kerkmeesters voor hen in het vicariaat en kwamen overeen de altaren te laten staan waar zij stonden om verdere onaangenaamheden te voorkomen en om de goedgunstigheid van die kerkmeesters niet te verliezen.

20.-Tijdens dit jaar werd het ijzeren kruis dat op de torenspits stond naar beneden gehaald omdat het dreigde op de kerk terecht te komen doordat het houtwerk in het bovenste gedeelte van de toren verrot was. Het werd in de loop van dat jaar nog, verkleind, teruggeplaatst. De toren werd versterkt zowel met nieuw houtwerk in de spits als met zeven nieuwe balken onderaan.

21. - Op 5 december 1658 werden met een luisterrijke plechtigheid de relikwieën van Sint-Nicolaus, aartsbisschop van Myra en beschermheilige van onze kerk vanuit de Sint-Baafskathedraal naar onze kerk overgebracht. R. D. Cremerius, kanunnik van Sint-Baafs heeft ze ons geschonken. Hijzelf had ze gekregen van R. adm. D. Fredericus de Deutsch, kanunnik, aartsdiaken en vicarissen-generaal van de Sint-Stephanuskathedraal van Halberstadt (*Halberstad, Duitsland*), in wiens kerk zij ter publieke verering opgesteld stonden. Ze zijn goedgekeurd door R. adm. D. de vicarissen-generaal van ons bisdom, sede vacante. In de plechtige bidprocessie waarin ze naar onze kerk gebracht werden schreden de proost, de deken en het hele kapittel van Sint-Veerle-in-Sint-Niklaas, de RR. DD. pastoors van onze stad, de paters Recollecten en verschillende paters van andere Orden, de leerlingen van het jezuïetencollege, de scholieren van de lagere scholen van onze parochie en last but not least de edele en aanzienlijke heren van de verschillende parochies van de stad. Ten behoeve van deze plechtigheid werd een prachtig altaar opgericht bij het doksaal. Met

de grootste luister werd op die dag het octaaf ingezet. Iedere dag werd een plechtige mis gecelebreerd door een pastoor van de stad. Er was ook een veertig-uregebed, voorzien van een volle aflaat. Op de achtste dag werd het octaaf besloten met een kanselrede en een plechtig lof gecelebreerd door de kanunniken van Sint-Baafs. Deze devotie werd in de daarop volgende jaren voortgezet.

Dit reliekschrijn was van hout, beslagen met zilver en kostte aan de kerk 60 florijn en de daarbij horende engelen 18 florijn.

Anno 1660 werden deze relieken nog aangevuld met twee fiolen gevuld met olie afkomstig van het heilig lichaam van Sint Nicolaus. Zij waren goedgekeurd op 3 december 1660 door R. D. Carolus Van den Bosch, bisschop van Gent, zoals uit de oorkonde blijkt. Wij ontvingen deze H. Olie van R. D. Petrus Salmon (*Salmoy*), pastoor van Sint-Salvator te Rijssel, die ze betrokken had uit Bari waar het lichaam van de H. Nicolaus berust.

-De vacarissen-generaal bestuurden het bisdom, sede vacante, vanaf 28 mei 1657 (overlijden van bisschop Triest) tot 8 juni 1660 (inbezitneming van de zetel door bisschop Carolus Van den Bosch).

-Een octaaf is een liturgisch feest dat acht dagen duurt. Tot voor kort was dit alleen nog het geval met Pasen, Pinksteren en Kerstmis. Vroeger waren er veel meer.

-Het reliekschrijn is van de hand van schrijnwerker Boudewijn Van der Sickele (wellicht van Dickele) en van beeldhouwer Gery Pick, het zilverbeslag van Jaspert Herrebout. Het had de vorm van een tombe en was versierd met o.a. drie engelen. Het is verdwenen in de eerste helft van de 19e eeuw.³³

-Eén van beide fiolen is wellicht te vereenzelvigen met het 18,1 cm hoge flesje (met lange hals en bolvormige buik) dat in het Bijlokemuseum bewaard wordt³⁴ . Het kan dus best van Italiaanse oorsprong zijn en helemaal uit Bari komen al is een transvasatie op de lange weg van Bari naar Gent zeker niet uitgesloten. Bisschop Nicolaus van Myra (Klein-Azie) leefde in de vierde eeuw en zijn gebeente werd ca. 800 door Italiaanse vissers naar Bari overgebracht. Het gaat dus vermoedelijk om olie waarvan men geloofde dat zij uit de botten (uiteraard niet het lichaam) van de heilige kwam. Die 'olierelikwie' was geen unicum. Hetzelfde was in de 9e eeuw gebeurd met het gebeente van de H. Walburga die begraven ligt in de kloosterkerk van de benedictinessen te Eichstätt (Beieren). Ook daar werd de olie in flesjes opgevangen die tot ver over de Duitse grenzen verspreid werden³⁵ .

Het veertiguregebed is een religieuze praktijk ontstaan in Milaan waarbij het H. Sacrament 40 uren lang ononderbroken ter aanbidding wordt uitgesteld in herinnering aan de uren die het lichaam van Christus in het graf gelegen heeft. Ten tijde van Nottingham was dit gebruik nog niet gecodificeerd, dit gebeurde pas in 1705.

22. - Rond het einde van september 1658 werd de kapel van Sint-Paulus' Bekering hersteld en ingericht door Da. Susanna Geslings, g.d.. In 1661 schonk zij daarenboven nog een nieuw rood antependium met bloemenmotief, bekostigde een nieuwe afsluiting en zorgde voor een keurige aanpassing van de vloer. Voor die afsluiting droeg de kerk 50 florijn bij, haar gelegateerd door wijlen Da. Maria Geslings, haar zuster (*Zie volgnr. 15*).

- *In 1839 bezat de kerk volgens een lijst in de pastorie 77 antependia; 71 daarvan zijn spoorloos waaronder het hiervoor beschreven exemplaar.*³⁶

23. - (f° 94) 8 februari 1659. Met instemming van de kerkmeesters werden enkele gestoelten die ten gerieve van de jonkvrouwen aan beide zijden van de kooromgang stonden, weggehaald omdat zij de doorgang teveel bemoeilijkten. In hun plaats werden banken geplaatst waarop de parochianen kunnen knielen en waarop de kanunniken hun koorklederen kunnen leggen. Terzelfdertijd werd de houten omheining en de treden aan het tabernakel die eveneens de kooromgang vernauwden, weggehaald.

24. - Op 2 maart 1659 stierf Cornelius du Jardeyn, luitenant van Zijne Katholieke Majesteit. Hij werd begraven in de kerk tegenover het altaar van de H. Maagd. Hij legateerde aan de kerk 200 florijn bestemd voor de nieuwe predikstoel met last nochtans van een eeuwigdurende gelezen jaargetijde.

25. - Op 12 april 1659 schonk Dla. Anna Baronage aan de H. Maagd van de Gewillige Slaven een grote ketting van geslagen zilver, geschat op 36 florijn. *Die zilveren ketting is verdwenen.*

*De broederschap van de Gewillige Slaven van Maria (of O. L. Vr. ter Slaven) was in 1634 opgericht in de Sint-Veerlekerk-bij-Sint-Niklaas. Zij werd lange tijd 'seer goet onderhouden... vuytghenomen eenighe jaeren herrewaerts' staat in de aanvang van het nieuwe reglement. Dit laatste ondertekenden de 13 gildebroeders, hun deken kanunnik Joannes Nijssens, pastoor Nottingham en zijn onderpastoor op 6 februari 1659. Het was een typische broederschap van de Nieuwe Tijd d. w. z. een louter godsdienstige vereniging die zich hoofdzakelijk inspande voor de intensivering van de godsdienstbeleving met voor ogen zowel het eigen zieleheil als de bevordering van de publieke eredienst. In verband daarmee sloten zij een akkoord met de pastoor – ingaande op 1 januari 1660 – over de te celebreren missen, de collectes en nog andere aangelegenheden*³⁷.

26. - 18 mei 1658 (sic). Het kapittel dat de abt en de monniken van Sint-Pieters placht te vergezellen in de bidprocessie naar de verschillende kerken

tijdens de drie kruisdagen werd vrijgesteld van de gang naar de Sint-Pietersabdij. Het werd ook vrijgesteld van de geldelijke verplichting en de offerande van een kaars in erkenning van de gunst van de translatie naar de parochiale Sint-Niklaaskerk die krachtens een koninklijk decreet op het feest van de apostelen Petrus en Paulus (29 juni) moest gebeuren. Tevens werd in die koninklijke oorkonde bepaald dat de grote vruchten van de vacante prebenden voor de helft naar de kerkfabriek van Sint-Niklaas moesten gaan en voor de helft naar die van Sint-Veerle. Een later decreet van 24 december 1660 bevestigde de eeuwigdurende en onverbreekbare verplichting van de kapittelheren om in de Sint-Niklaaskerk te blijven. Dit contract dat hen aldaar onderbracht konden zij niet opzeggen en de verplichtingen op geen enkele manier niet nakomen. Zij waren nl. van plan dit te doen met de bedoeling naar Sint-Michiels te gaan. Terzelfdertijd werden door dit decreet alle conflicten en moeilijkheden tussen de kapittelheren enerzijds, de pastoor en de kerkmeesters anderzijds gesmoord door de aanstelling van een scheidsrechter, belast met de opdracht de gemoe-deren te bedaren en een vergelijk te vinden. Mochten de pastoors er in de toekomst nooit mee instemmen dat de kapittelheren zich met de kerkfabriek zouden bemoeien.

- De kruisdagen zijn de drie dagen die Hemelvaartsdag voorafgaan.

27. - Dit jaar rees een grote moeilijkheid doordat de abt van Sint-Pieters vond dat de pastoor hem met zijn geestelijken volgens het aloude gebruik moest vergezellen in de bidprocessie tijdens de kruisdagen, niettegenstaande hij door het koninklijk decreet daarvan vrijgesteld was. Die onenigheid werd niet bijgelegd en kreeg later in de Raad van Vlaanderen zijn beslag in die zin.

Aangezien Nottingham ook kanunnik van het Sint-Veerlekapittel was vond hij niet onterecht dat hij ook van die koninklijke maatregel kon genieten.

28. - Op 8 juli 1659 celebreeerde R. D. Joannes Kerckhove op plechtige wijze zijn Eerste Mis in onze kerk. Hij had als assistenten zijn twee broers; de ene van de Orde van Sint-Bernardus fungeerde als diaken en de andere van de Orde van Sint-Franciscus als subdiaken. R. D. Georgius Breydel, pastoor-jubilaris van Sint-Michiels fungeerde als ceremoniemeester.

Deze maand werden twee zwarte wollen kazuifels gemaakt elk voorzien van twee rijen borduursel. Zij dienen voor dagelijks gebruik en het was de kerk die ze bekostigde.

29. - 5 januari 1660. In de gewone vergadering van de kerk- en dismeesters onder het voorzitterschap van de pastoor werd de Antwerpenaar R. D. Joannes Audenroghe, priester, verkozen in de plaats van R. D. Balduinus de Cuypere die meer dan 30 jaar lang kapelaan geweest is in onze kerk. Hij heeft het genot

van de gewone emolumenten en heeft die functie waargenomen tot de 24e maart 1661.

30. - Op 9 februari werd in de boekhouding van de kapel van de Vrijwillige Slaven van de Maagd Maria een scheiding doorgevoerd tussen de emolumenten en 'accedenten' aan de ene kant en de renten die de kerk aan haar verschuldigd is aan de andere kant. Het was C. D. Petrus Billiet, advocaat, die daar op stond in zijn hoedanigheid van confrater van die broederschap. Dit gebeurde met inachtneming van de overeenkomst destijds aangegaan tussen de pastoor en de kerkmeesters enerzijds, de proost, de deken en de confraters van de broederschap anderzijds. Ook zou de pastoor steeds het voorzitterschap waarnemen met een beslissende stem maar rekening houdend met die van de proost, de deken en om het even wie van de anderen. Terzelfderzijds werd bepaald dat de proost iedere tweede zondag van de maand de mis om halfelf zou celebreren. *M. a. w. de scheiding was er ene van de wisselende (emolumenten en 'accedenten') en de vaste inkomsten (renten van kapitalen). Uit het 'Ontvangboek van de accedenten, 1 april 1661 – 29 december 1674 van de kerckerechten van de kercke van Ste Pharaildis' blijkt dat die accedenten de kerckerechten zijn betreffende begrafenissen, uitvaarten en waskaarsen*³⁸.

31. - (f° 95) Op 16 februari 1660 stierf Franciscus Cornelius sr., 93 jaar oud. Zijn erfgenamen legateerden (sic) aan onze kerk een bronzen luchter met acht hoorns, die in het koor gehangen werd boven zijn sepulture en die van zijn erfgenamen.

32. - Op 25 februari 1660 gebeurde de permutatie van R. D. Joannes Squellaert, kanunnik van onze kerk met onze parochiaan en weldoener R. D. Paschasius Biervliet. Die laatste stierf op 29 juli 1661 en legateerde aan de kerk 300 florijn, waarvan 100 voor de kapel van de Naam Jezus en 200 ofwel om het koor op te hogen ofwel om de predikstoel te bekostigen, naar goeddunken van zijn familie. Hij werd begraven in het midden van het koor, in een graf door zijn familie gekozen en betaald. Het is een vrije sepulture voor de ascendenten en descendenten in rechte lijn met uitsluiting van al de anderen.

- *Die permutatie bestond in het ruilen van een beneficie door twee geestelijken. De bisschop moest daar wel zijn goedkeuring aan hechten en de patronus zijn toestemming geven.*³⁹

33. - Op 6 maart 1660 verschenen de pastoor en de kerkmeesters voor de schepenen om hen te verzoeken op kosten van de stad de kerktoren te laten herstellen ofwel er mee in te stemmen dat de kerkfabriek de naald op haar kosten zou laten wegnemen. Na een bedenktijd wezen zij dit laatste af. Zij stelden de schepenen D. Justus Billiet, D. Weesaert en secretaris Daniels (*Daneels*) aan

om als commissarissen de toren te gaan inspecteren. Zij deden dit de 9e maart samen met de nodige vaklui. Uiteindelijk werd op 14 mei 1661 op kosten van de stad met de herstelling begonnen zoals blijkt uit het verslag van de vergadering van die dag .

34. - Op 15 mei 1660 schonk ons de familie van onze parochiaan Guilielmus Beerleer een prachtige nieuwe zilveren ciborie met een gewicht van 128 ons zilver. Ze kostte in het geheel 480 florijn. Terzelfdertijd gaf zij ons nog een gewone vergulden ciborie bij de vorige te rekenen, en een kleine oude ciborie. Dank zij die laatste moest de kerk maar 51 florijn bijleggen om de nieuwe zilveren ciborie te betalen.

De Latijnse tekst van die notitie luidt: Dedit familia Guilielmi Beerleer parochiani novum et magnificum ciborium argentium ponderans 128 unceas argenti constitit in toto octuaginta libr. Fl. S(imili)ter dedit eadem familia ordinarium ciborium deauratum annumeratum priori, simul cum parvo quodam antiquo ciborio ita ut ecclesia cum ciborio hoc minimo superaddere debuerit ad partialem solutionem novi ciborii argentei, summum octo libr. In pecuniis et decem sch.

Geen zeer duidelijke notitie die wellicht als volgt te verstaan is : de familie Beerlare schonk geen nieuwe zilveren ciborie als dusdanig maar een som geld en twee cibories, een gewone vergulden en een kleine oude. Wellicht had de verkoop van die laatste twee de zilveren ciborie kunnen bekostigen maar de pastoor verkocht alleen de oude en moest dus het tekort in speciën bijpassen. Het gaat hier om de familie van Guilielmus Beerlare (+24 okt. 1657), een eerste maal gehuwd met Margareta de Vare (+23 jan. 1657) en een tweede maal met Maria Livens (+23 febr. 1667)⁴⁰ .

35. - Op 2 juni 1660 nam R. D. Carolus Van den Bosch per procuratie bezit van zijn bisschopszetel. Het was R. adm. D. Rosa, proost van Sint-Baafs die zich daarmee gelastte. Voordien was hij bisschop van Brugge geweest. Op dezelfde dag verliet Karel II Scheveningen bij 's Gravenhage in Holland. Hij ging naar Engeland na een ballingschap van vele jaren.

Jacobus Roose was licentiaat in de beide rechten, kanunnik en proost van het Sint-Baafskapittel en bijgevolg na de bisschop, die er ook deel van uitmaakte de hoogste dignitaris ervan. Hij is dertig jaar lang vicaris-generaal geweest van het bisdom en was afgevaardigde van de Gentse clerus in de Staten van Vlaanderen. Hij stierf op 10 februari 1672.⁴¹

De Engelse koning Karel II (°1630 - +1685) werd na de executie van zijn vader, Karel I (in 1649 onder Cromwell) door de Schotten tot koning uitgeroepen. Met een Schots leger viel hij Engeland binnen maar werd door Cromwell verslagen en vluchtte naar Frankrijk (oktober 1651). Vanaf 1655 verbleef hij

in de Republiek of in de Spaanse Nederlanden maar vooral in die laatste. Na de Declaratie van Breda van 4 april 1660, waarin hij gewetensvrijheid beloofde aan alle christene geloofsbelijdenissen werd hij tot koning van Engeland uitgeroepen. Hij scheepde in te Scheveningen en landde te Dover op 25 mei van dat jaar. De gebeurtenissen in Engeland hielden begrijpelijkerwijze de bijzondere aandacht gaande van de Ier Nottingham. Hij vergist zich echter wat de datum betreft.

Carolus Van den Bosch (° Brussel 22 mei 1597) was de achtste bisschop van Gent, van 1660 tot 1665. Zijn moeder Maria Maes was de zuster van Carolus Maes, eerste bisschop van Ieper en later Gents vierde bisschop. Hij was een oud-leerling van de jezuiten te Roermond, wat voor een beter begrip van de latere moeilijkheden in zijn bisdom niet onbelangrijk is. Hij studeerde theologie en kerkelijk recht aan het Collegium Germanicum te Rome en behaalde het doctoraat in de beide rechten te Leuven in 1631. Hij was reeds zes jaar bisschop van Brugge (van 1651 tot 1658) toen Filips IV hem op 15 maart 1658 tot bisschop van Gent benoemde. Het duurde twee jaar (tot 15 maart 1660) vooraleer Rome die benoeming bevestigde. Per procuratie nam hij bezit van zijn bisdom op 8 juni 1660 en werd plechtig geïnstalleerd op 23 juli. Het was niet zijn eerste kennismaking met het bisdom Gent, in 1628 namelijk was hij kanunnik geweest van het Sint-Baafskapittel ⁴².

36. - Op 12 augustus 1660 verzochten de heren van de magistraat ons om de grote klok van onze kerk te mogen laten luiden ten gerieve van de stad, wat wij toegestaan hebben. Zij hebben daar gebruik van gemaakt tot de 30e van de maand.

37. - 6 december 1660. De devotie tot Sint-Niklaas werd dit jaar met grote plechtigheid en met een veertigurengebed verder gezet. De volkstoeloop was enorm omwille van de H. Olie die wij dit jaar uit Rijsel ontvingen en die door R. D. onze bisschop Carolus Van den Bosch goedgekeurd was. Op die dag celebreerde hij in onze kerk een plechtige pontificale mis, wat ook het volgende jaar gebeurd is.

- Een pontificale mis is een mis gecelebreerd door de bisschop (of een andere prelaat) met een assisterende priester, een diaken, een subdiaken, één of twee ceremoniemeesters, twee acolyten en vier à vijf koorknappen, waarvan één de wierookdrager is.

Het feest van Sint-Niklaas was er een met verplicht mishoren vóór 1644. In dat jaar bracht paus Urbanus VIII de heiligdagen van 40 tot 30 terug⁴³. Onder de opgeheven heiligdagen viel ook 6 december... tenzij die het feest van de patroonheilige van de parochiekerk was.

NOTEN

¹ Fonds bisdom, nr.S/348

² E. G. R. Ossieur. De Status Animarum van de Gentse Sint-Niklaasparochie in Vlaamse Stam 27 (1991), 193 – 222 en 249 – 270.

³ Kervijn de Volkaersbeke. Les Eglises de Gand. Deel II (1858). Graftchrift op pag. 159.

⁴ E. Reussens, J. Wils, A. Schillings. Matricule de l'Université de Louvain. Dl.V (19-2-1616 tot 3-2-1651)

⁵ RAG. Fonds Bisdom B 156 (Register van begeving van beneficiës: pastorieën, kanonikaten, kapelanijen, kosterijen enz.),115 en vlg.

⁶ RAG. Fonds Bisdom S 348, 91ro.

⁷ J. Roegiers. De Universiteit te Leuven 1425-1975. Leuven 1976, p.115 en vlg.

⁸ M. Cloet. Het kerkelijk leven in een Landelijke Dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700. Leuven 1968, 138 en vlg.

⁹ L.A. Collinez. La collégiale de Sainte Pharaïlde à Gand, in Société Royale des Beaux-arts et de littérature de Gand. Dl 4 (1851-1852), 202 & vlg. – G. Declercq. Nieuwe inzichten over de oorsprong van het Sint-Veerlekapittel te Gent, in Handelingen van de M^{ij} voor Gesch. en Oudheidk. te Gent, Dl. XLIII (1989), 49 en vlg.

¹⁰ E. G. R. Ossieur, o.c., noot 2, 194.

¹¹ H. Tarlier. Recueil des Fondations des Bourses d'études existantes en Belgique. Brussel 1873, 52.

¹² Ze worden beheerd door de Provinciale Studiebeurzen-Commissie van Brabant.

¹³ Zie daarover Ad. Jansen. Het 17e eeuws kerkmeubilair in Hand. K^{ij}ke Kring Oudheidk., Lett.en Gesch. Van Mechelen Dl LXIX (1965) 93-213.

¹⁴ J. Buntinx. Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen. Deel 1. Brussel 1964.

¹⁵ J. McManners. Church and Society in eighteenth-Century France, vol 2. Oxford 1998, 37.

¹⁶ Ph. Ariès. Essais sur l'histoire de la mort en occident du Moyen-Age à nos jours. Paris. 1975, passim.

¹⁷ Eén pond groten Vlaams = 20 schellingen = 240 groten. Eénmaal gebruikt Nottingham nog een kleinere onderverdeling, vermoedelijk de mijt, waarvan er 24 in een groot gaan (volgnr. 172).

Eén florijn (gulden) = 20 stuivers = 320 penningen.

Eén pond Vlaams = 6 florijn

Een as (mv. asses) = een muntstuk dat bij Nottingham blijkbaar een waarde heeft van één stuiver. Immers In volgnr. 254 heeft hij het over 6 asses 48 (Er gaan 48 stuivers in een patakon). Een mis kost 10 stuivers (volgnr. 125 en 289). De 9 asses voor een mis in volgnr. 366 mogen dus als 9 stuivers gelezen worden.

¹⁸ o. l. v. R. Lesage. Dictionnaire pratique de liturgie romaine. Parijs 1952. Men bedenke dat de liturgische voorschriften en gebruiken van de eerste helft van de 20e eeuw niet noodzakelijk identiek zijn met die van de tweede helft van de 17e.

¹⁹ M. De Vroede. 'Kwezels' en 'Zusters'. De geestelijke dochters in de Zuidelijke Nederlanden, 17de en 18de eeuw, in Verh. Koninkl. Acad. Wet. Lett. en Schone Kunsten van België. Klasse Letteren, nr. 152 (1994). – E.G.R. Ossieur. De Status Animarum, o.c. noot 2. - H. van Werveke. De Gentse Sint-Niklaasparochie in 1681, H. M. G. O. G. nr. 7 (1953). - E. E. A. J. M. Theissing. Over Klopjes en Kwezels. Nijmegen 1935.

²⁰ o. l. v. M. Cloet. Het bisdom Gent (1559-1991), 77-78. Gent 1991.

²¹ Kervijn de Volkaersbeke, o. c., noot 3, 215

²² o. l. v. M. Cloet, o. c., noot 20, 237.

²³ E. Dhanens. De Sint-Niklaaskerk te Gent (Inventaris van het kunstpatrimonium 3). Gent , 1960, 84.

²⁴ E. Dhanens, o.c., noot 23, 141.

- ²⁵ A. Van Werveke. *Bulletijn van de M^h voor Gesch. en Oudheidk. te Gent*, 20 (1912), 154.
- ²⁶ H. Doursther. *Dictionnaire universel des poids et mesures anciens et modernes*. Amsterdam 1965.
- ²⁷ A. Lehr. *De klokkengieters F. en P. Hemony. Asten 1959. - J. Decavele, Poorters en Buitenpoorters van Gent 1477- 1492, 1542-1797*. Gent, stadsarchief, 1968.
- ²⁸ E. Dhanens, o.c. noot 23,153.
- ²⁹ G. Berings en C. Van Sinaey *in Monasticon belge. T. VII (Province de Flandre Orientale. 1r volume. Liège 1988, 698 en vlg.)*
- ³⁰ Ph. Blommaert e. a. *Graf- en Gedenkschriften der provincie Oost-Vlaanderen. Tweede Reeks. Deel I. Kloosterorden van Gent, 288. Gent 1866.*
- ³¹ P. van Peteghem. *De Vrede van Nijmegen (1678)... in Liber amicorum Achiel De Vos. Evergem 1989. - J. S. F. J. L. de Herckenrode. Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne, dl I, p. 649. Gent 1862.*
- ³² J. S. F. J. L. de Herckenrode. *Nobiliaire des Pays-Bas ... o. c. noot 31, dl II, p. 1328. Gent 1865. - D. Laporte, D. Liévois en H. Vandenborre. De Drievuldigheidskapel in de Sint-Niklaaskerk te Gent in Stadsarcheologie 19 (1995), nr. 4, p. 12-33.*
- ³³ E. Dhanens, o.c., noot 23, 91.
- ³⁴ E. Dhanens, o.c.,noot 23, 164.
- ³⁵ R. Kriss & L. Rettenbeck. *Wallfahrtsorte Europa's, aangehaald in W. Giraldo. Duizend jaar mirakels in Vlaanderen. Brugge 1995.*
- ³⁶ E. Dhanens, o.c. noot 23, 157.
- ³⁷ RAG. SN 205.
- ³⁸ RAG. Fonds Bisdom SN 77. *Ontvangboek van de accedenten van 1april 1661 tot 29 december 1674... 'vande kercke rechten van ... Ste Pharaildis in Ste Nicolays van alle de begravinghen ... mitsg(aders) van het waschlicht'.*
- ³⁹ M. Cloet, o.c., noot 8, 144.
- ⁴⁰ A.L. van Hoorebeke. *Recueil des Epitaphes de la ville de Gand. Deel I, Handschrift van 1849 (Centrale biblioth. R.U.G.).*
- ⁴¹ Kervijn de Volkaersbeke, o.c., noot 3, 30
- ⁴² o. l. v. M. Cloet, o. c., noot 20, 79 en J. Decavele e. a. *Keizer tussen stropdragers. Karel V 1500 – 1558, 58. Gent, s. d.*
- ⁴³ M. Cloet, o.c., noot 8, p.275

E. OSSIEUR
('t vervolgt)